

کاربست روایت و تکنیک در داکئودرام جهت انعکاس تاریخ انقلاب اسلامی

محمد علی شجاعی فرد* (نویسنده مسئول)

سید حمید میرخندان**

چکیده

هدف: هدف از پژوهش حاضر، بررسی چگونگی به کار بردن و استفاده از روایت و تکنیک‌های گوناگون سینمایی در گونه درام مستند است.

روش: در این مقاله داده‌ها با روش توصیفی-تحلیلی تجزیه و تحلیل شده‌اند. در تحلیل قابلیت‌های روایت و تکنیک در دو داکئودرام «ایستاده در غبار» و «پدر طالقانی» در مورد بازتاب تاریخ انقلاب اسلامی با رویکرد نئوفرمالیسم به‌عنوان یک روش تحلیل کیفی استفاده شده است.

یافته‌ها: فیلمسازانی چون مهدویان و موحد دوست در دو داکئودرام «ایستاده در غبار» و «پدر طالقانی» با استفاده کمابیش مناسب از دو عنصر کلیدی «روایت» و «تکنیک»، توانسته‌اند در انعکاس مناسب تاریخ انقلاب اسلامی عملکرد قابل قبولی داشته باشند.

* کارشناسی ارشد، تولید سیما، دانشگاه صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، قم، ایران، نویسنده مسئول

..miad6595@gmail.com

** دکترای فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه باقرالعلوم، قم، ایران، mirkhandan@yahoo.com

نتیجه‌گیری: تحلیل نئوفرمالیستی این دو درام مستند نشان می‌دهد که با کاربست مناسب تکنیک و روایت، می‌توان از حداکثر ظرفیت قالب درام مستند در جهت باورپذیری و عمق‌بخشی و شناخت در مورد ویژگی‌های رویدادها و شخصیت‌های کلیدی تاریخ انقلاب اسلامی استفاده فراوانی کرد.

کلیدواژه‌ها: روایت، تکنیک، درام مستند، تاریخ انقلاب اسلامی، نئوفرمالیسم.

مقدمه

فیلم مستند فیلمی است که با واقعیات غیر دستکاری شده سروکار دارد و سعی می‌کند واقعیت را چنان‌که است به نمایش بگذارد (وبسایت شبکه ملی مدارس ایران، ۷ مهر ۱۴۰۰). همین نکته حد فاصل این‌گونه فیلم با قصه‌ها و ماجراهای تخیلی دراماتیک است. در سینمای مستند گونه‌های مختلف و نوآورانه‌ای با توجه به پیشرفت‌های تکنولوژی و دوران جدید رسانه‌ای به وجود آمده است. درام مستند یکی از این گونه‌های جدید مستند محسوب می‌شود و در اصل فیلمی دو رگه است که به لحاظ تبارشناسی در اصل حاصل ترکیب و تلاقی ادبیات روایتی، سینمای مستند و درام یا به تعبیری آمیزش واقعیت و تخیل است (نقل در مهدویان دیوکلاپی، ۱۳۸۸: ۴۰). داکیدرام، با موضوع واقعی قوام می‌یابد و در ارتباط با زندگی اشخاص حقیقی، در یک فضای واقعی و بیشتر شبه‌واقعی بازآفرینی می‌شود. این بازآفرینی در واقع با هدف بازنمایی تاریخ و زندگی شخصیت‌های حقیقی در قالب داستان و حتی تخیل صورت می‌گیرد. این ترکیب و پیوند بر قدرت بیان این‌گونه فیلمیک به لحاظ افزایش توان روایت، تکنیک توصیف و بازنمایی برای تصویر کردن حقایق موجود در جهان درونی و بیرونی انسان افزوده است. این نوع مستند با توجه به فرم خود، عناصر نمایشی و بصری دارد و حتی تأثیر بیشتر یا باور عمیق‌تر نسبت به موضوع خود می‌تواند ارائه کند. اما این ژانر با توجه به ابعاد تکنیکی و فرمی و ساختاری که دارد به دلیل عدم شناخت مناسب، مورد بحث و واکاوی دقیق و کاربردی قرار نگرفته است. از آنجا که انقلاب اسلامی بر اساس ارزش‌های دینی و معنوی از قبیل توکل، عشق، ایمان، شجاعت

و مدیریت جهادی ... شکل گرفته و زمینه‌ای را برای رشد شخصیت‌های الگو فراهم کرده است، به نظر می‌رسد پرداختن به شخصیت‌های الگو در انقلاب اسلامی می‌تواند در روایت درام مستند، موضوع مناسبی برای پژوهش در راستای واکاوی و انعکاس تاریخ انقلاب اسلامی باشد. به همین دلیل از طریق روایت در درام مستند می‌توان در کنار دیگر عناصر درام به شخصیت و شخصیت‌پردازی پرداخت و روایت را با قابلیت‌های فرمی (تکنیک) تحلیل و ارزیابی کرد. نقش روایت در بیان داستان و نقش عناصر تکنیکی فیلم مانند نوع فیلمبرداری، میزانس، تدوین و ... در انسجام و ساختار درام بسیار مهم است و این دو عامل مجموعه‌ای از راهکارها و خلاقیت‌های بیانی را برای ارائه یک حقیقت به وجود می‌آورند. به این ترتیب پرسش اصلی پژوهش این است؛ روایت و تکنیک در داکویدرام جهت انعکاس تاریخ انقلاب اسلامی چگونه در این‌گونه مستند کاربست می‌یابد؟

در راستای پاسخ‌دهی به این پرسش دو فیلم مستند داکویدرام «ایستاده در غبار» و «پدر طالقانی» که داری ساختارهای روایی و تکنیکی مختلف هستند را مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرند.

در بررسی پژوهش‌های پیشین می‌توان به پایان‌نامه زارعی (۱۳۹۵) با عنوان «مطالعه نقش تصویرپردازی در درام مستند بر اساس گفتمان واقع‌گرایی که با بررسی نظریه‌پردازان واقع‌گرا در سینما» دست یافت. در این پایان‌نامه تلاش شده تا هنجارهای موجود در آثار رئالیستی برجسته شود.

در پایان‌نامه‌ای با عنوان «بازنمایی انقلاب اسلامی ایران در مستندهای شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان، مطالعه موردی مستندهای شبکه‌های منوتو و بی.بی.سی فارسی» یاوری (۱۳۹۳) با بررسی چگونگی بازنمایی انقلاب اسلامی در مستندهای «از تهران تا قاهره» و «سقوط يك شاه» و انواع گفتمان و انگاره‌های ساخته شده در این دو مستند، به نتایج زیر دست یافت؛ متن‌های هر دو مستند به‌لحاظ سبک و واژگانی، افراد و نهادهای مطرح شده در متن، غیرسازی، استنادها، پیش‌فرض‌ها، تلقین و تداعی‌ها، مؤلفه‌های اجماع و توافق و

گزاره‌های اساسی در موضوع انقلاب اسلامی با هم شباهت‌های بسیار و اختلاف‌های اندک دارند.

همچنین زحمتکش (۱۳۹۲) در پایان‌نامه خود با عنوان «ساختارشناسی درام مستند تلویزیونی»، درام مستند (داکیودرام) را به‌عنوان یک زیرگونه مهم در فیلمسازی و برنامه‌سازی تلویزیونی در مطالعات در حوزه درام و مستند بیان کرده است.

مهدویان دیوکلاپی (۱۳۸۸) نیز در پایان‌نامه‌ای با عنوان «درام مستند، نمایش یا واقعیت؟» با نگاهی به مجموعه تلویزیونی «راه رفتن با هیولاها» تولید BBC، پس از تعریف مفاهیم درام و واقعیت، سعی در انتقال این مطلب داشته است که از منظر درام و واقعیت، تفاوتی میان سینمای مستند و داستانی متصور نیست. یعنی سینمای مستند همانند سینمای داستانی دراماتیک است.

بررسی پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد، اغلب پژوهش‌ها به ساختارشناسی و معرفی ژانر داکیودرام و جنبه‌های مختلف آن پرداخته است و همچنین در بحث تاریخ انقلاب نیز به بررسی و بازنمایی آن در غالب مستند پرداخته شده است. اما تاکنون پژوهشی که به بررسی کاربست تکنیک و روایت در داکیودرام به‌لحاظ انعکاس تاریخ انقلاب اسلامی پردازد، انجام نشده است

روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش حاضر، توصیفی-تحلیلی با رویکرد نئوفرمالیسم است؛ چراکه به تحلیل روایت و تکنیک در داکیودرام در مورد بازتاب تاریخ انقلاب اسلامی می‌پردازد. با توجه به این که نقد نئوفرمالیستی برخلاف شیوه‌های دیگر نقد، مبتنی بر تکنیک است، در این پژوهش این رویکرد مورد استفاده قرار گرفته است. مطالب پژوهش حاضر علاوه بر فیش‌برداری از متون، با استفاده از پرسش‌هایی که در ارتباط با عناصر تکنیکی این‌گونه مستند است، صورت‌بندی شده و ظرفیت‌های این‌گونه مستند بیشتر مورد تحلیل و واکاوی قرار گرفته است.

یافته‌ها

با بررسی پارامترها و عناصر داکیودرام با رویکرد نئوفرمالیستی، نمونه‌هایی از کاربری روایت و تکنیک را در دو داکیودرام «ایستاده در غبار» و «پدر طالقانی» مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت. در این پژوهش، شاخص‌ها و ملاک‌های تحلیل روایت و تکنیک فیلم داکیودرام، در شش عنصر زیر بیان شد.

۱. شخصیت‌پردازی؛

۲. علت، زمان و مکان؛

۳. میزانشن؛

۴. تصویربرداری؛

۵. صدا و موسیقی؛

۶. تدوین.

الف) کاربری روایت در درام مستند برای بازتاب تاریخ انقلاب اسلامی

منظور از روایت در ساختار درام مستند، متن دراماتیک آن است که بخش زیادی از آن در قالب محتوای مستند پیاده شده است. بنابراین روایت در ساختار درام مستند، تلفیقی از عناصر روایی درام و محتوای مستند است، این تلفیق هم از کاربری عناصر روایی درام و هم از بازنمایی مستند می‌کاهد. این کاهش در مورد درام به این دلیل است که ممکن است ویژگی‌های دراماتیک محتوایی مستند با ویژگی‌های عناصر روایی درام هماهنگ نباشد. کاهش عناصر مستند نیز به این شکل اتفاق می‌افتد که به دلیل روابط علی حاکم بر پیرنگ (از عناصر درام)، نمی‌توان هر چیزی را وارد روایت کرد؛ این در حالی است که در ساختارهای مرسوم مستند، این محدودیت وجود نداشته یا کمتر است.

۱. پیرنگ؛

۲. شخصیت‌پردازی؛

۳. زمان، مکان، علت.

جدول ۱. عناصر تحلیل در روایت

نوع عنصر روایت	چگونگی کاربست
شخصیت‌پردازی	<p>۱. بهره‌گیری از قواعد شخصیت‌پردازی فیلم داستانی و مستند محض به‌طور هم‌زمان.</p> <p>۲. قهرمان جلوه دادن شخصیت‌های تأثیرگذار. این جلوه قهرمانانه نباید فقط در مبارزه و جنگ باشد، بلکه در همه شئون زندگی باید جلوه داشته باشد.</p>
علت، زمان و مکان	<p>۱. استفاده از همان لوکیشن واقعی.</p> <p>۲. احاطه داشتن کامل مستندساز نسبت به شرایط تاریخی آن زمان.</p> <p>۳. توجه بیشتر به زمان‌های حساس در روایت فیلم، مانند بهمن ۱۳۵۷.</p> <p>۴. نشان دادن علت حقیقی حوادث و کتمان نکردن آن.</p>

۱. کاربست شخصیت‌پردازی در داکیدرام تاریخ انقلاب اسلامی

به‌طور غالب اتفاقات تاریخی را شخصیت‌ها رقم می‌زنند. نهضت انقلاب اسلامی نیز از این امر مستثنی نبوده است. این شخصیت‌ها بوده‌اند که در تاریخ انقلاب اسلامی باعث به وجود آمدن جریان‌های مختلف سیاسی، اجتماعی و فرهنگی شده‌اند. به تصویر کشیدن این شخصیت‌ها در داکیدرام، با به تصویر کشیدن آن‌ها در یک فیلم داستانی یا مستند محض متفاوت است. از طرفی مستندساز هم باید از قواعد شخصیت‌پردازی در فیلم داستانی یا درام بهره‌برد و از طرفی باید با شخصیت‌پردازی واقعی که در طی یک مستند محض شکل می‌گیرد آشنا باشد. این مسأله به خصوص در داکیدرام‌هایی که به مستند بیوگرافی نیز نزدیک هستند، اهمیت بیشتری دارد.

یکی از نکات مهم در نحوه شخصیت‌پردازی در داکیدرام‌هایی که منعکس‌کننده تاریخ انقلاب اسلامی هستند، توجه به قهرمان بودن شخصیت‌های تأثیرگذار است. قهرمان جلوه دادن این نوع از شخصیت‌ها نیز فقط نباید در زمینه مبارزه و جهاد باشد، بلکه در شئون مختلف زندگی آن شخص نیز باید مشهود باشد. از دیگر نکات مهم در این موضوع،

مشخص کردن نحوه تفکر شخصیت در مواجهه با جریان انقلاب اسلامی است. مستندساز نباید مخاطب خود را نسبت به شخصیت گیج و مبهم کند؛ بلکه باید موضع شخصیت را نسبت به انقلاب اسلامی به طور کلی روشن کند؛ زیرا مخاطب می‌خواهد تاریخ را بازخوانی کند و اگر نسبت به سوژه اصلی دچار حیران شود، در بازخوانی خود ناموفق عمل می‌کند.

جدول ۲. مقایسه عنصر شخصیت‌پردازی در روایت در دو مستند

فیلم	نوع عنصر روایت	شرح عنصر	تحلیل	بازتاب انقلاب اسلامی
ایستاده در غبار	شخصیت پردازی	شخصیت حاج احمد متوسلیان	شخصیت ایشان در فیلم درونگراست. اما در عین حال در صحنه‌های نبرد یا مدیریت گردان رزمی و عملیاتی بسیار فعال و کوشا است. شخصیتی که در رفاقت بسیار شوخ طبع و مهربان اما در رویدادها بسیار جدی و محکم است.	با مطالعه تاریخ انقلاب اسلامی متوجه می‌شویم که شخصیت‌های برجسته انقلاب بسیار شبیه حاج احمد بوده‌اند. در عین حالی که بسیار مهربان و دلسوز بوده‌اند، در موقع سخنرانی‌ها، جدی، محکم و پُر صلابت ظاهر می‌شدند. وقتی برای مردم صحبت می‌کردند با کاریزهای بالا آن‌ها را جذب صحبت‌های خود کرده و همین صلابت باعث می‌شد که مردم با آن‌ها همراه شوند.

یکی از ویژگی‌های تاریخ انقلاب اسلامی، وجود شخصیت‌های علمی و به‌خصوص مجتهدان برجسته بوده است. شخصیت‌هایی که مهم‌ترین بُعد شخصیتی آنان ایستادگی و مقاومت در برابر دشمن و مصمم در راه رسیدن هدف بوده است. همین مسأله باعث شد تا مردم هم به آن‌ها روی آورده و با آن‌ها همصدا شوند.	شخصیت مبارز و در صحنه آیت‌الله طالقانی در بسیاری از سکانس‌های فیلم به‌خوبی نشان داده شده است. مصمم بودن در هدف و با صلابت بودن در برابر دشمنان از ویژگی‌های بارز شخصیت‌پردازی در این سریال است.	شخصیت آیت‌الله طالقانی	شخصیت پردازی	پدر طالقانی
--	---	------------------------	--------------	-------------

۲. کاربست مکان، زمان و علت در داکئودرام تاریخ انقلاب اسلامی

یکی از موارد مهم در داکئودرام‌هایی که به تاریخ انقلاب اسلامی مربوط می‌شوند، توجه به شرایط، مکان، زمان و علت حوادث و وقایع است. مکان شامل منطقه جغرافیایی و لوکیشن است. استفاده از همان لوکیشن واقعی که اتفاق تاریخی در آن رخ داده باورپذیری بیشتری را برای مخاطب به همراه دارد. اما امروزه با توجه در پیشرفت در حوزه جلوه‌های بصری نیز می‌توان به لوکیشن واقعی نزدیک شد.

در نظر گرفتن شرایط یا مقتضیات زمانی نیز در تولید این دسته از داکئودرام‌ها مؤثر است. مستندساز باید نسبت به شرایط آن زمان تاریخی احاطه کامل داشته باشد و فضای روایت را به‌گونه‌ای طراحی کند که مخاطب خود را در آن زمان ببیند. این مهم در نحوه طراحی دیالوگ‌ها و میزانشن بسیار تأثیرگذار است. بنابراین اگر مستندساز بخواهد با ادبیات امروزی یک داکئودرام تاریخی را روایت کند، از صورت زیبایی‌شناسی اثر می‌کاهد. زمان

برخی از جریان‌های انقلاب بسیار مهم‌تر از زمان‌های دیگر است. برای مثال اتفاقات سال ۱۳۵۷ و اوایل انقلاب، به‌عنوان زمان اساسی و تأثیرگذار، باید در داکویدرام مورد توجه اساسی قرار گیرد.

از دیگر موارد مهم، نشان دادن علت حقیقی وقایع است. مخاطب نباید نسبت به جریان‌های انقلاب گنگ و دچار سرگشتگی شود. باید به این اصل توجه کرد که یکی از دلایلی که مخاطب را با فیلم همراه می‌کند، به تصویر کشیدن علت اصلی وقایع است. بنابراین اگر مستندساز نسبت به یک واقعه اطلاعات کمی دارد، بهتر است به سراغ آن نرود. مخاطب امروزی مخاطبی است که با جستجوی ساده در فضای مجازی و اینترنت، می‌تواند به انبوهی از اطلاعات دست یابد. مخاطب امروزی به اصطلاح مخاطب باهوش است و اگر متوجه شود که مستندساز او را از مسیر شناختش دور کند، فیلم را پس می‌زند. این مسأله در جریان‌های سیاسی تأثیر بسیاری دارد. مستندساز نباید با جبهه‌گیری علیه یا له یک جریان در انقلاب دست به ساخت فیلم خود بزند؛ بلکه باید حقیقت ماجرا را برای مخاطب خود به تصویر بکشد.

جدول ۳. مقایسه عنصر روابط علی، زمان و مکان در روایت در دو مستند

فیلم	نوع عنصر روایت	شرح عنصر	تحلیل	بازتاب انقلاب اسلامی
ایستاده در غبار	زمان	اوایل انقلاب	تلاش برای رسیدن به آرمان و اهداف انقلاب در شخصیت حاج احمد موج می‌زند. زمانی که همه از اتفاقات اوایل انقلاب در شوک هستند، آنچه که باعث پیروزی	اگر آحاد مردم دست به دست نمی‌دادند و پشت انقلاب را خالی می‌کردند، به طبع اتفاقات ناگواری برای انقلاب می‌افتاد. فیلمساز به خوبی این مسأله را به تصویر کشیده. او از شخصیتی روایت کرده که به خوبی معنای

<p>اتحاد، همبستگی و پشتیبانی را درک می‌کرد. مسأله مهمی که باعث پیروزی و ادامه حیات انقلاب شده است.</p>	<p>است صلابت، ایمان به هدف و پشتیبانی از ولایت فقیه است.</p>			
<p>ایستاده در غبار کنایه‌ای است که درباره شخصیت حاج احمد به کار رفته است. در تاریخ انقلاب اسلامی غبارهای زیادی به فضای انقلاب وارد و خارج شد. یکی از آن‌ها گروهک‌هایی بودند که در غرب کشور تهدید بزرگی به حساب می‌آمدند. اما ایستادگی شخصیت برجسته‌ای همچون حاج احمد متوسلیمان امثال این قائله‌ها را ختم بخیر کرد.</p>	<p>بیشتر زمان فیلم در منطقه عملیاتی غرب می‌گذرد. جایی که مهم‌ترین تأثیر را حاج احمد دارد. غرب که توسط کوموله‌های کردستان تهدید می‌شد، می‌توانست ضربه مهلکی به ایران بزند.</p>	<p>جبهه‌های غرب</p>	<p>مکان</p>	
<p>این نوع روایت که بازه زمانی وسیعی را پوشش می‌دهد، در مطالعه شکل‌گیری و نحوه پیروزی انقلاب اسلامی کمک شایانی می‌کند. بررسی وقایع در طول دهه‌های مختلف حکومت پهلوی نسبت زیادی با تاریخ انقلاب اسلامی دارد.</p>	<p>یکی از تفاوت‌های این فیلم با دیگر فیلم‌های تحلیل شده در اینجا، زمان وقایع فیلم است. زمان در مستند پدر طالقانی از ابتدای کودکی تا لحظه وفات ایشان است.</p>	<p>برهه‌های مختلف زندگی آیت‌الله</p>	<p>زمان</p>	<p>پدر طالقانی</p>
<p>در طول هر تاریخی نکات مغفول</p>	<p>یکی از نکات قابل توجه</p>	<p>مجهول</p>	<p>علت</p>	

و مجهول بسیاری وجود دارد. تاریخ انقلاب اسلامی نیز از این قاعده مستثنی نیست.	و البته ضعیف، مشخص نبودن علت برخی حوادث است. مخاطب در برخی صحنه‌ها سؤالاتی در ذهنش ایجاد می‌شود که در طول مستند پاسخی برای آن نمی‌یابد.	ماندن علت برخی وقایع		
---	---	----------------------	--	--

ب) کاربریست تکنیک در درام مستند برای بازتاب تاریخ انقلاب اسلامی

۱. تکنیک میزانشن؛

۲. تکنیک‌های تصویربرداری؛

۳. تکنیک‌های صوتی؛

۴. تکنیک‌های تدوین.

جدول ۴. عناصر تحلیل در تکنیک

نوع عنصر تکنیک	چگونگی کاربری
میزانشن	<p>۱. توجه به شرایط مختلف جغرافیایی زمان انقلاب. برای مثال نوع پوشش زنان در قبل یا اوایل انقلاب.</p> <p>۲. نزدیک بودن چهره و حرکات بازیگر به شخصیت واقعی.</p> <p>۳. در صورت نبودن امکانات و شرایط، از جلوه‌های ویژه بصری برای تداعی لوکیشن و آکسسوار استفاده شود.</p>
تصویربرداری	<p>۱. اکتفا نکردن به شیوه دوربین روی دست و یا نمای باز (لانگ شات)؛ بلکه استفاده از همه ظرفیت‌های تصویری با توجه به قواعد تصویری در فیلم داستانی و مستند.</p>

<p>۲. توجه به جنس تصویر (رنگ و نور). استفاده از دوربین‌های ۱۶ و ۳۵ میلیمتری همان زمان به این موضوع کمک می‌کند.</p>	
<p>۱. استفاده از صدای واقعی شخصیت‌ها و سوزه‌ها؛ این‌که صدای این شخصیت‌ها بر روی صدای بازیگر over Lab شود. ۲. استفاده از موسیقی‌های همان زمان انقلاب بسیار حائز اهمیت است. البته تم موسیقی نیز باید حماسی باشد.</p>	<p>صدا و موسیقی</p>
<p>۱. تدوین به کار رفته از این دسته فیلم‌ها، نباید تدوین مستندگونه یا داستانی محض باشد. بنابراین نباید از تدوین‌هایی که مخصوص فیلم داستانی است، مانند تدوین غیرخطی در نحوه روایت فیلم استفاده گردد. ۲. استفاده از تکنیک‌های تدوینی مانند اسلوموشن یا فست‌موشن.</p>	<p>تدوین</p>

۱. کاربست میزانشن در داکیودرام تاریخ انقلاب اسلامی

بی‌شک طراحی میزانشن مهم‌ترین عنصر در تکنیک داکیودرام است. طراحی صحنه، لباس و گریم از جمله موضوعاتی است که به عیان در مقابل چشمان مخاطب قرار دارد و قبل از این‌که بخواهد با روایت فیلم آشنا شود، تصویری را می‌بیند که در دوربین مستندساز قرار دارد. بنابراین مستندساز باید نسبت به میزانشن داکیودرام خود حساسیت بیشتری به خرج دهد. بر اساس موضوع یا مضمون مستند در یک اتفاق تاریخی در رابطه با انقلاب اسلامی، چیدمان میزانشن هم تعریف می‌شود. برای مثال نوع پوشش در زمان قبل از انقلاب یا در اوایل انقلاب باید متناسب با آن زمان باشد. به‌عنوان مثال زنان قبل از انقلاب، پوششی بسیار متفاوت با بعد از انقلاب داشته‌اند. اگر مستندساز بخواهد آن تاریخ را به‌درستی به تصویر بکشد، باید از پوشش‌های مختلف استفاده کند. همین مسأله در رابطه با دیگر مسائل اجتماعی آن زمان مانند کاباره‌ها و مشروب‌فروشی و غیره نیز اهمیت دارد و نباید مخاطب را از واقعیت دور کرد.

گریم نیز در داکیودرام بسیار اهمیت دارد. اگر گریم کاراکتر با شخصیت واقعی فاصله داشته باشد، مخاطب به‌درستی با آن همراه نمی‌شود. این موضوع در رابطه با داکیودرام‌هایی

که به بیوگرافی سوژه نیز مربوط می‌شوند، اهمیت بیشتری دارد. بنابراین مستندساز در انتخاب خود برای سوژه فیلم، باید چهره‌ای شبیه به شخصیت واقعی داکیودرام را در نظر بگیرد. از نکات مهم در میزانشن داکیودرام‌های مربوط به تاریخ انقلاب توجه به لوکیشن است. همچنین آکسسوار صحنه نیز بسیار مهم است. امروزه و با توجه به پیشرفت در زمینه جلوه‌های ویژه بصری به راحتی می‌توان به میزانشن مورد علاقه نزدیک شد. ولی مستندساز نباید از این اصل مهم غافل شود. صحنه‌ای که مخاطب با آن روبه‌رو می‌شود، اولین چیزی است که بر ذهن او تأثیر مستقیم می‌گذارد. بنابراین شبیه‌سازی دقیق میزانشن با تصاویر واقعی آن زمان بسیار حائز اهمیت است.

جدول ۵. مقایسه عنصر میزانشن در تکنیک دو مستند

فیلم	نوع تکنیک	شرح تکنیک	تحلیل	بازتاب تاریخ انقلاب اسلامی
ایستاده در غبار	میزانشن / صحنه‌پردازی	استفاده از تلفن همگانی در صحنه	مأموران در حال دستگیری یک نفر هستند اما این واقعه در حقیقت بر حرکت کل جامعه مؤثر است.	حرکت همگانی مردم در نهضت امام خمینی <small>علیه السلام</small>
		استفاده تصویر شابلونی امام خمینی بر دیوار	نفوذ اندیشه امام خمینی در میان مردم	همراهی و همدلی عامه مردم با نهضت انقلابی
	میزانشن / اکت	شکنجه نیروهای انقلابی در حالت ایستاده	استقامت نیروهای انقلابی	ایستاده در غبار تنها مقصود ایستاده در غبار جنگ نیست، بلکه ایستادگی در

<p>فضای غبارآلود انقلاب نیز هست.</p>				
<p>همبستگی ملی و حضور آحاد مردم ایران برای مبارزه با دشمن</p>	<p>همبستگی ملی</p>	<p>استفاده از سه نوع لباس (محلی گُردی، ارتشی، سپاهی- بسیجی) در کنار یکدیگر در یک قاب و در کنار پرچم</p>	<p>میزانسن / طراحی لباس / قاب</p>	
<p>باورپذیری مخاطب در این نوع تکنیک بیشتر است.</p>	<p>از نکات قابل توجه در این مستند، تطبیق صحنه‌آرایی بازسازی با آرشیوی است.</p>	<p>چیدمان بر اساس تصاویر آرشیوی</p>	<p>میزانسن / صحنه‌پردازی</p>	
<p>تحت نظر بودن تئوریسین انقلاب و سختی راه مبارزه با طاغوت از مهم‌ترین ویژگی‌های تاریخ انقلاب اسلامی است. استفاده از خانه‌ای مشرف به خانه آیت‌الله نمایانگر همین مسأله است.</p>	<p>در اکثر صحنه‌ها مأمور ساواک شرح حالی را درباره آیت الله بیان می‌کند و او در خانه‌ای نزدیک ایشان است و از درون پنجره به بیرون نگاه می‌کند که نشانگر جذاب بودن آیت‌الله است.</p>	<p>خانه مأمور ساواک</p>	<p>میزانسن / لوکیشن</p>	<p>پدر طالقانی</p>

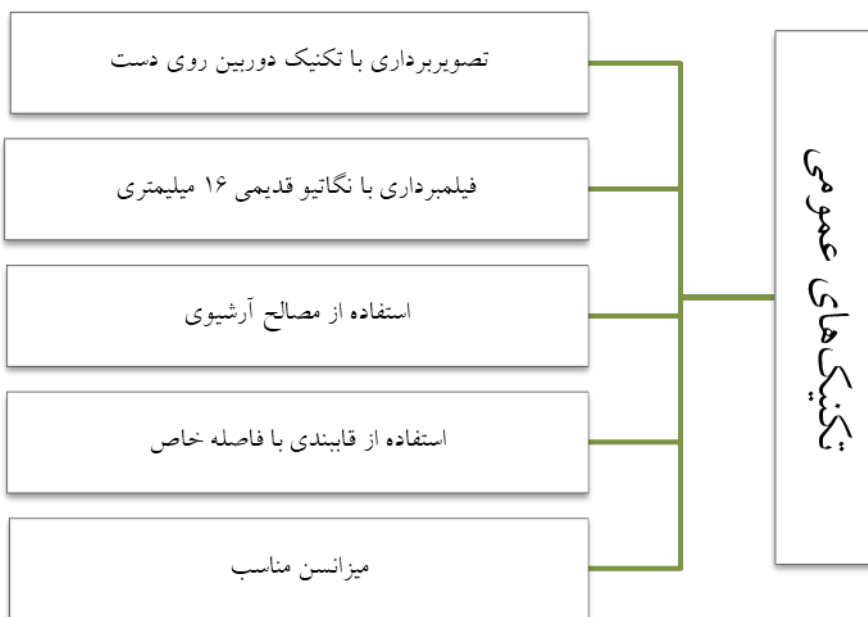
۲. کاربرد تکنیک تصویربرداری در داکیودام تاریخ انقلاب اسلامی

از جمله تکنیک‌های مهم در داکیودرام‌های مربوط به تاریخ انقلاب اسلامی، تکنیک تصویربرداری است. شیوه تصویربرداری در این نوع مستندها هر چقدر به تصاویر آرشیوی آن زمان نزدیک‌تر باشد، باورپذیری بیشتری را به همراه دارد. بیشتر استفاده از تکنیک دوربین روی دست در آن زمان مرسوم بوده است، اما مستندساز نباید تنها به این شیوه اکتفا کند. این‌که مستندساز بخواهد اکثر نماها را در نمای باز یا لانگ شات تعریف کند و برای این کار از دوربین روی دست استفاده کند، به زیبایی‌شناسی تصویر در داکیودرام کمک چندانی نمی‌کند. مستندساز باید توجه داشته باشد که فیلم او ترکیبی از مستند و درام است. او باید از شیوه تصویربرداری هر دو گونه از فیلم استفاده کند بنابراین نیاز است در برخی صحنه‌ها از نمای بسته یا کلوزآپ نیز بهره‌برداری از وسایل حرکتی مدرن نیز در تصویربرداری استفاده کند. البته این مسأله با توجه به روایت داستان تعریف می‌یابد. بر طبق قاعده اگر بار احساسی موضوع یا مضمون فیلم بالا باشد، استفاده از نماهای حرکتی بیشتر از نماهای ثابت است. مسأله مهم دیگر در تصویر این دسته از داکیودرام‌ها، جنس رنگ و نور تصویر است. تاریخ انقلاب از آنجایی که تاریخی پویا، اثرگذار و پُر فراز و نشیب است، نیاز به تصاویری دارد که این پویایی و اثرگذاری را به مخاطب منتقل کند. استفاده از تصاویری با ساچوریشن بالا و استفاده از نورهای گرم همراه با سایه‌های تند به این مسأله کمک می‌کند. یکی از شیوه‌هایی که در فیلم‌های تحلیل شده هم مشاهده شد، استفاده از دوربین‌های ۱۶ و ۳۵ میلیمتری قدیمی است. این تکنیک نیز می‌تواند به زیبایی‌شناسی تصویر اثر نیز کمک شایانی کند.

جدول ۶. مقایسه عنصر تصویربرداری در تکنیک دو مستند

فیلم	نوع تکنیک	شرح تکنیک	تحلیل	بازتاب تاریخ انقلاب اسلامی
ایستاده در غبار	قاب‌بندی	نمای متوسط (مدیوم شات) بیشتر صحنه‌ها	رابطه شخصی با سوژه	نزدیکی مردم با چهره‌های انقلابی

<p>پیروزی بر دشمن و شکستن آن‌ها برای هر کسی طعم شیرینی دارد. تاریخ انقلاب نیز پُر از لحظه‌های پیروزی است. این نوع نما از بالا تداعی‌گر آیه «ان تنصرالله ینصرکم و یشیت اقدامکم» می‌باشد.</p>	<p>در صحنه پیروزی مردم مریوان، تصویر از بالا مردم را نشان می‌دهد. تصویری که انگار از زاویه دید خداوند است.</p>	<p>زاویه بالا</p>	<p>ترکیب‌بندی تصویر</p>	
<p>به تصویر کشیدن وضعیت نابسامان نیروهای انقلابی (متوسلیان)</p>	<p>بررسی/ایجاد شباهت تصویر به تصاویر آرشیوی اول انقلاب</p>	<p>زوم به جلو در صحنه زندان ساواک</p>	<p>حرکت دوربین</p>	
<p>گاهی در مطالعه تاریخ نیاز است که پیرامون شخصیت‌های برجسته نمایش داده شود به شرطی که سؤالات گنگ و مبهم در ذهن مخاطب نقش نیندد. شخصیت آیت‌الله طالقانی اینچنین نسبتی را با تاریخ انقلاب اسلامی دارد.</p>	<p>کارگردان قصد ندارد به شخصیت آیت‌الله نزدیک شود. استفاده بیش از حد از نمای باز به همین علت است. او سعی می‌کند آیت‌الله را به گونه‌ای نشان دهد که فردی مردم‌دار و اهل ارتباط است و فردی محجور و گوشه‌گیر نیست.</p>	<p>استفاده بیش از حد نمای باز</p>	<p>ترکیب‌بندی تصویر</p>	<p>پدر طالقانی</p>

نمودار ۱. تکنیک‌های عمومی تصویربرداری

۳. کاربرد تکنیک صدا و موسیقی در داکویدرام تاریخ انقلاب اسلامی

یکی از تکنیک‌های مهم در صدای داکویدرام‌های مربوط به تاریخ انقلاب اسلامی، استفاده از صدای واقعی شخصیت‌ها و سوژه‌هاست. این‌که صدای این شخصیت‌ها بر روی صدای بازیگر over Lab شود بر زیبایی‌شناسی اثر می‌افزاید. باید توجه داشت در این‌گونه از مستند، از مصاحبه‌های پی‌درپی کاسته شود. این‌که راوی فیلم صدای مصاحبه‌شوندگان باشد به زیبایی درام کمک نمی‌کند؛ بلکه باید حتی الامکان صدایی شبیه به شخصیت اصلی را روی تصاویر گذاشت تا باورپذیری بیشتری را به همراه داشته باشد. توجه به نوع موسیقی متن فیلم نیز بسیار مهم است. استفاده از موسیقی‌های همان زمان انقلاب بسیار حائز اهمیت است. البته تم موسیقی نیز باید حماسی باشد. تاریخ انقلاب اسلامی پُر از حماسه‌هاست، اگر موسیقی فیلم از این تم فاصله بگیرد کمکی به حماسی بودن روایت نمی‌کند.

جدول ۶. مقایسه عنصر صدا و موسیقی در تکنیک دو مستند

فیلم	نوع تکنیک	شرح تکنیک	تحلیل	بازتاب تاریخ انقلاب اسلامی
ایستاده در غبار	صدا / آمبیانس	صدای ضعیف آژیر پلیس	تضعیف	ضعف حکومت طاغوت در مقابل نیروهای انقلابی
	صدا / آمبیانس	آمیانس ماشین تایپ	ایجاد حس استنادی	ایجاد شباهت تصویر به تصاویر آرشیوی اول انقلاب
پدر طالقانی	صدا / گفتار	تراکم زیاد صدای مصاحبه‌شوندگان	روایت اصلی مستند بیشتر توسط مصاحبه‌شوندگان صورت می‌گیرد تا صدای نریشن. توجه بیش از حد به مصاحبه‌ها و استفاده از صدای مصاحبه‌شوندگان بر روی تصاویر بازسازی نشان‌دهنده مردمی بودن آیت‌الله است.	یکی از نکات قابل توجه در تاریخ انقلاب اسلامی تجربه‌های مختلف از زبان آدم‌های متنوع با خط فکری گوناگون است. این‌که از طیف‌های گوناگون و پراکنده در مصاحبه‌ها استفاده شده، نشان از گسترده بودن انقلاب نسبت طیف‌های مختلف سیاسی و اجتماعی است.

۴. کاربرست تدوین در داکویدرام تاریخ انقلاب اسلامی

یکی از نکات مهم در تدوین داکویدرام‌های مربوط به تاریخ انقلاب اسلامی، ریتم مناسب در تدوین فیلم است. تدوین به کار رفته از این دسته فیلم‌ها، نباید تدوین مستندگونه یا داستانی محض باشد. بنابراین نباید از تدوین‌هایی که مخصوص فیلم داستانی است، مانند تدوین غیر خطی در نحوه روایت فیلم استفاده گردد.

از دیگر موارد مهم در تدوین این دسته از مستندها، استفاده از تکنیک‌های تدوینی مانند اسلوموشن یا فست‌موشن است. این کار به زیبایی‌شناسی فیلم کمک کرده و اثر آن را دوچندان می‌کند.

جدول ۷. مقایسه عنصر تدوین در تکنیک دو مستند

فیلم	نوع تکنیک	شرح تکنیک	تحلیل	بازتاب تاریخ انقلاب اسلامی
ایستاده در غبار	تدوین / اسلوموشن	حرکت آهسته دوربین در پذیرایی حاج احمد از کودکان با خرما	القاء حس مهر و محبت به مخاطب دقت و شناخت به ابعاد ناشناخته شخصیت حاج احمد	دقت به خوش قلبی، ایمان و مردم‌داری فرماندهان دفاع مقدس (متوسلیان)
پدر طالقانی	تدوین	ریتم مناسب	پرهیز از صحنه‌های طولانی و صحنه‌هایی که ابتر می‌ماند باعث شده است که ریتم مناسب فیلم حفظ شود.	تدوین فیلم متناسب با رویدادهای فراوان ابتدای دهه چهل تا شصت است. یعنی همان‌طور که این دهه‌ها پُر از اتفاقات گوناگون و سریع بوده است، تدوین فیلم نیز نشان‌دهنده این امر است.

با مطالعه عناصر مختلف روایت و تکنیک و نحوه به‌کارگیری آن‌ها در داکیودرام‌های تحلیل شده در این مقاله، تاحدودی به اصولی کلی و فراگیر در همه داکیودرام‌ها می‌توان دست یافت.

اولین و مهم‌ترین نکته در یک داکیودرام نحوه روایت در آن است. درام مستندهایی که قصد دارند تاریخ انقلاب اسلامی را منعکس کنند، باید به‌خوبی، عناصر روایت را در متن خود پیاده کنند. یکی از ضعف‌های عمده در داکیودرام‌های مورد بررسی همین نکته است. پیرنگ، شخصیت‌پردازی، زمان، مکان و علت، ضعف عمده در آن‌هاست. برای مثال در مستند پدر طالقانی، کارگردان از پیرنگ اصلی فاصله گرفته و در برخی سکانس‌ها جای پیرنگ فرعی را با پیرنگ اصلی اشتباه درک کرده است. همین موضوع در کارهای مهدویان نیز به چشم می‌خورد. بنابراین توجه به عناصر روایت مهم‌ترین رکن داکیودرام است.

یکی از نکات مهم در تاریخ انقلاب اسلامی، فراز و نشیب‌های زیاد در جریان‌ات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی است. همین مسأله می‌تواند به زیباتر شدن درام در داکیودرام کمک فراوانی کند. در فیلم‌های تحلیل شده این مسأله مورد توجه قرار نگرفته است. در صورتی که این فراز و نشیب‌ها می‌تواند چاشنی مؤثری در درک داستان فیلم باشد. این مسأله می‌تواند در پیرنگ فرعی مطرح شود و مجموعه‌ای از این خرده پیرنگ‌ها در نهایت به اصل روایت فیلم کمک می‌کند. برای مثال نحوه پیروزی انقلاب اسلامی به‌خصوص در ماه‌های آخر منتج به پیروزی انقلاب، آبستن حوادث گوناگون سیاسی است. متأسفانه در داکیودرام‌های تولید شده، مجموعه حوادث ماه‌های آخر به‌خوبی به کار گرفته نشده است. در مستند «پدر طالقانی» این مسأله کمک شایانی به روایت می‌کند، اما اثری از چاشنی حوادث ماه‌های آخر پیروزی انقلاب به‌خوبی دیده نمی‌شود.

دیگر عامل موثر در داکیودرام‌هایی که به تاریخ انقلاب اسلامی می‌پردازند، عنصر شخصیت‌پردازی است. عنصری مهم در روایت فیلم که اگر به‌خوبی به نمایش در نیاید، فیلمساز در هدفش شکست خورده است. در مستندهای تحلیل شده، شخصیت‌پردازی در کارهای مهدویان بسیار قوی‌تر از کار موحددوست است. شاید بتوان گفت علت آن، پژوهش

عمیق تیم مهدویان بر روی سوژه مورد نظر است. یکی از عوامل مهم در شخصیت‌پردازی قوی و مؤثر، نحوه مصاحبه و انتخاب صحیح مصاحبه‌شونده است. با این‌که موحلدوست در «پدر طالقانی» مصاحبه‌های بیشتری نسبت به مهدویان دارد، اما نتوانسته به‌خوبی از مصاحبه‌ها در پردازش شخصیت‌داستانش بهره‌برد. این عامل به‌نحوه مصاحبه مربوط می‌شود. نوع سؤالات در مصاحبه‌ها نیز به پژوهش قبلی در مورد شخصیت و اتفاقات تاریخی آن زمان بستگی دارد. از این‌رو به نظر می‌رسد که مهدویان مطالعه دقیق‌تری نسبت به احوالات تاریخی و زندگی‌نامه‌ای سوژه‌های خود داشته است.

از دیگر موارد مهم در شخصیت‌پردازی برای مستندهای مربوط به تاریخ انقلاب اسلامی، نشان دادن چهره و شخصیت واقعی افراد است. این نوع پردازش شخصیت رابطه تنگاتنگی با تکنیک‌های بصری و صوتی دارد. اندازه نما، زاویه، ارتفاع و به‌طور کلی ترکیب‌بندی تصاویر، ارتباط بسیار زیادی با عنصر شخصیت‌پردازی دارد. یکی از ضعف‌های عمده در مستندهای تحلیل‌شده در این فصل، استفاده از تکنیک لانگ شات و زاویه روبه‌رو در تصویربرداری است. این نوع تصاویر ما را از سوژه دور می‌کند. مخاطب نمی‌تواند به‌خوبی با شخصیت همراه شود و این مسأله موجب می‌شود مخاطب نتواند به‌درستی خود را با شخصیت همراه سازد.

از نکات قوت در مستندهای تحلیل‌شده در این فصل، صحنه‌پردازی شبیه به تصاویر آرشیوی است. در واقع این شباهت میزانشن سبب می‌شود که مخاطب با فضای واقعی رخداد تاریخی همراه شود و آن را به‌خوبی درک کند. بنابراین یکی از الگوهای مناسب برای خلق داکيومدرام در موضوع تاریخ انقلاب اسلامی، شبیه‌سازی میزانشن و صحنه با تصاویر آرشیوی و اصل واقعه است.

یکی دیگر از مواردی که به نزدیک‌تر شدن داکيومدرام با تصاویر واقعی رخداد تاریخی کمک می‌کند، نوع حرکات دوربین و جنس تصاویر است. مسأله‌ای که مهدویان به‌خوبی در آثار خود از آن بهره‌جسته است. او از همان دوربین‌های قدیمی ۱۶ و ۳۵ میلیمتری آن زمان استفاده کرده و جنس تصاویر به‌طور دقیق همان جنس تصاویر آرشیوی است. حتی نوع

حرکات دوربین مانند دوربین روی دست نیز شبیه به تصاویر واقعی است. استفاده از این تکنیک مخاطب را در اصل واقعه قرار می‌دهد. اما این همه ماجرا نیست. در واقع بسنده کردن به این تکنیک و دوری گزیدن از تکنیک‌های دیگر، اتفاق مثبتی را در داکیودرام رقم نمی‌زند. همان‌طور که در بالا اشاره شد، استفاده از نماهای نزدیک یا کلوزآپ از نکات مغفول در مستندهای مذکور بوده است. هنر فیلمساز زمانی رخ می‌دهد که او با استفاده از مجموع تکنیک‌های فنی و بصری در امر مستند و داستان به زیبایی‌شناسی فیلم توجه کند. اگر همه نماها در لانگ شات رخ دهد، و تنها شبیه به تصاویر آرشیوی باشد، هنر چندانی نیست. بنابراین فیلمساز داکیودرام وقتی می‌خواهد تاریخ انقلاب اسلامی را روایت کند، باید از تکنیک‌های نوین بصری نیز استفاده کند. این مسأله به عناصر روایی کمک شایانی کرده و مخاطب داستان را بهتر درک می‌کند.

از دیگر مسائل مهم در داکیودرام، صدا و موسیقی فیلم است. اگر فیلمساز تنها بر روی صدای مصاحبه‌شوندگان یا نریشن تکیه کند و از صدای بازیگر بهره نبرد، به نظر اتفاق مثبتی را رقم نمی‌زند. مگر این‌که صدای واقعی سوژه موجود باشد و آنگاه داستان بر اساس آن صدا پیش رود. مانند کاری که در فیلم ایستاده در غبار اتفاق افتاده است. بنابراین در داکیودرام به دلیل بهره‌مندی از درام یا داستان، بهتر است صدای بازیگر نیز به گوش برسد. البته باید صدای بازیگر یا دوبلور به صدای واقعی نزدیک باشد تا باورپذیری آن برای مخاطب بیشتر شود.

این نکته در مورد موسیقی نیز باید رعایت شود. موسیقی داکیودرام به عبارتی تلفیقی بین موسیقی مستند و موسیقی داستان است. یعنی آهنگساز هم باید از موسیقی آن دوره تاریخی بهره‌برد و هم با ساختن موسیقی جدیدی برای فیلم، هنر خود را در تلفیق دو سبک متفاوت و در عین حال نزدیک به هم به نمایش بگذارد. برای مثال موسیقی در فیلم ایستاده در غبار الگوی خوبی است و این تلفیق دو سبک مختلف به خوبی انجام گرفته است.

اما نکته پایانی در این بخش، پرداختن به مسأله تدوین است. تدوین داکیودرام به مراتب از تدوین یک مستند محض و یا یک فیلم داستانی سخت‌تر است. تدوین این‌گونه فیلم

مستند، باید بر اصول تدوین فیلم داستانی و مستند آگاه باشد. یکی از نقاط ضعف در مستندهای تحلیل شده همین مسأله است. تدوینگران در فیلم‌های مذکور می‌توانستند بهتر عمل کرده و به روایت فیلم کمک کنند. استفاده از تکنیک‌های تدوین مانند اسلوموشن، فست‌موشن و غیره بسیار کم مورد توجه قرار گرفته‌اند. به نظر می‌رسد سبک تدوین به موضوع و تم روایت مربوط می‌شود. در مستندهایی مانند پدر طالقانی، سبک تدوین باید تداعی‌گر شخصیت مبارز آیت‌الله طالقانی باشد. نه این‌که تنها چند مصاحبه در کنار هم قرار بگیرد و داستان مربوطه در دل مصاحبه نمایش داده شود.

مجموعه عناصر روایت و تکنیک باید در کنار یکدیگر باشند. وقتی یک داکویدرام در رابطه با تاریخ انقلاب اسلامی تولید می‌شود، مجموعه عناصر روایی و تکنیکی به صورت کلی در اختیار مخاطب قرار می‌گیرد. هر چه قدر اتفاقات تاریخی به واسطه این عناصر به درستی نمایش داده شود، مخاطب نیز همراهی بیشتری با موضوع می‌کند و جذابیت داکویدرام برایش دوچندان می‌شود.

نتیجه‌گیری

با مطالعه عناصر مختلف روایت و تکنیک و نحوه به‌کارگیری آن‌ها در داکویدرام‌های تحلیل شده، تا حدودی به اصولی کلی و فراگیر در همه داکویدرام‌ها می‌توان دست یافت. روایت مهم‌ترین کارکرد را در نحوه بازنمایی یک رویداد بر عهده دارد. در واقع هر یک از اجزای روایت که شامل، طرح، پیرنگ، شخصیت‌پردازی، زمان، فضا و علت است، مجموعه‌ای از عناصر متن داستان فیلم هستند که با توجه به آن‌ها تکنیک‌های فنی و بصری و صوتی فیلم نیز شکل می‌گیرد.

- اولین و مهم‌ترین نکته در یک داکویدرام نحوه روایت در آن است. درام مستندهایی که قصد دارند تاریخ انقلاب اسلامی را منعکس کنند، باید به خوبی، عناصر روایت را در متن خود پیاده کنند. یکی از ضعف‌های عمده در داکویدرام‌های مورد بررسی همین نکته است. پیرنگ، شخصیت‌پردازی، زمان، مکان و علت، ضعف عمده در

آن‌هاست. برای مثال در مستند پدر طالقانی، کارگردان از پیرنگ اصلی فاصله گرفته و در برخی سکانس‌ها جای پیرنگ فرعی را با پیرنگ اصلی اشتباه درک کرده است. همین موضوع در کارهای مهدویان نیز به چشم می‌خورد. بنابراین توجه به عناصر روایت مهم‌ترین رکن داکیودرام است.

- یکی از نکات مهم در تاریخ انقلاب اسلامی، فراز و نشیب‌های زیاد در جریانات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی است. همین مسأله می‌تواند به زیاتر شدن درام در داکیودرام کمک فراوانی کند. در فیلم‌های تحلیل شده این مسأله مورد توجه قرار نگرفته است. در صورتی که این فراز و نشیب‌ها می‌تواند چاشنی مؤثری در درک داستان فیلم باشد. این مسأله می‌تواند در پیرنگ فرعی مطرح شود. و مجموعه‌ای از این خرده پیرنگ‌ها در نهایت به اصل روایت فیلم کمک می‌کند. برای مثال نحوه پیروزی انقلاب اسلامی به خصوص در ماه‌های آخر منتج به پیروزی انقلاب، آستن حوادث گوناگون سیاسی است. متأسفانه در داکیودرام‌های تولید شده، مجموعه حوادث ماه‌های آخر به خوبی مورد توجه قرار نگرفته. در مستند پدر طالقانی این مسأله کمک شایانی به روایت می‌کند، اما اثری از چاشنی حوادث ماه‌های آخر پیروزی انقلاب به خوبی دیده نمی‌شود.

- دیگر عامل موثر در داکیودرام‌هایی که به تاریخ انقلاب اسلامی می‌پردازند، عنصر شخصیت‌پردازی است. عنصری مهم در روایت فیلم که اگر به خوبی به نمایش در نیاید، فیلمساز در هدفش شکست خورده است. در مستندهای تحلیل شده، شخصیت‌پردازی در کارهای مهدویان بسیار قوی‌تر از کار موحد دوست است. شاید بتوان گفت علت آن، پژوهش عمیق تیم مهدویان بر روی سوژه مورد نظر است. یکی از عوامل مهم در شخصیت‌پردازی قوی و موثر، نحوه مصاحبه و انتخاب صحیح مصاحبه‌شونده است. با این‌که موحد دوست در پدر طالقانی مصاحبه‌های بیشتری نسبت به مهدویان دارد، اما نتوانسته به خوبی از مصاحبه‌ها در پردازش شخصیت داستانش بهره‌برد. این عامل به نحوه مصاحبه مربوط

می‌شود. نوع سؤالات در مصاحبه‌ها نیز به پژوهش قبلی در مورد شخصیت و اتفاقات تاریخی آن زمان بستگی دارد. از این رو به نظر می‌رسد که مهدویان مطالعه دقیق‌تری نسبت به احوالات تاریخی و زندگی‌نامه‌ای سوژه‌های خود داشته است.

- از دیگر موارد مهم در شخصیت‌پردازی برای مستندهای مربوط به تاریخ انقلاب اسلامی، نشان دادن چهره و شخصیت واقعی افراد است. این نوع پردازش شخصیت رابطه تنگاتنگی با تکنیک‌های بصری و صوتی دارد. اندازه نما، زاویه، ارتفاع و به‌طور کلی ترکیب‌بندی تصاویر، ارتباط بسیار زیادی با عنصر شخصیت‌پردازی دارد. یکی از ضعف‌های عمده در مستندهای تحلیل شده در این فصل، استفاده از تکنیک لانگ شات و زاویه روبه‌رو در تصویربرداری است. این نوع تصاویر ما را از سوژه دور می‌کند. مخاطب نمی‌تواند به‌خوبی با شخصیت همراه شود و این مسأله موجب می‌شود مخاطب نتواند به‌درستی خود را با شخصیت همراه سازد.

- از نکات قوت در مستندهای تحلیل شده در این فصل، صحنه‌پردازی شبیه به تصاویر آرشیوی است. در واقع این شباهت میزانشن سبب می‌شود که مخاطب با فضای واقعی رخداد تاریخی همراه شود و آن را به‌خوبی درک کند. بنابراین یکی از الگوهای مناسب برای خلق داکیدرام در موضوع تاریخ انقلاب اسلامی، شبیه‌سازی میزانشن و صحنه با تصاویر آرشیوی و اصل واقعه است.

- یکی دیگر از مواردی که به نزدیک‌تر شدن داکیدرام با تصاویر واقعی رخداد تاریخی کمک می‌کند، نوع حرکات دوربین و جنس تصاویر است. مسأله‌ای که مهدویان به‌خوبی در آثار خود از آن بهره برده است. او از همان دوربین‌های قدیمی ۱۶ و ۳۵ میلیمتری آن زمان استفاده کرده و جنس تصاویر دقیقاً همان جنس تصاویر آرشیوی است. حتی نوع حرکات دوربین مانند دوربین روی دست نیز شبیه به تصاویر واقعی است. استفاده از این تکنیک مخاطب را در اصل واقعه

قرار می‌دهد. اما این همه ماجرا نیست. در واقع بسنده کردن به این تکنیک و دوری گزیدن از تکنیک‌های دیگر، اتفاق مثبتی را در داکیودرام رقم نمی‌زند. همان‌طور که در بالا اشاره شد، استفاده از نماهای نزدیک یا کلوزآپ از نکات مغفول در مستندهای مذکور بوده است. هنر فیلمساز زمانی رخ می‌دهد که او با استفاده از مجموع تکنیک‌های فنی و بصری در امر مستند و داستان به زیبایی‌شناسی فیلم توجه کند. این‌که همه نماها در لانگ‌شات رخ دهد، و تنها شبیه به تصاویر آرشیوی باشد، هنر چندانی نیست. بنابراین فیلمساز داکیودرام وقتی می‌خواهد تاریخ انقلاب اسلامی را روایت کند، باید از تکنیک‌های نوین بصری نیز استفاده کند. این مسأله به عناصر روایی کمک شایانی کرده و مخاطب داستان را بهتر درک می‌کند.

از دیگر مسائل مهم در داکیودرام، صدا و موسیقی فیلم است. اگر فیلمساز تنها بر روی صدای مصاحبه‌شوندگان یا نریشن تکیه کند و از صدای بازیگر بهره نبرد، به نظر اتفاق مثبتی را رقم نمی‌زند. مگر این‌که صدای واقعی سوژه موجود باشد و آنگاه داستان بر اساس آن صدا پیش رود. مانند کاری که در فیلم ایستاده در غبار اتفاق افتاده است. بنابراین در داکیودرام چون از درام یا داستان بهره می‌بریم، بهتر است که صدای بازیگر هم به گوش برسد. البته باید صدای بازیگر یا دوبلور به صدای واقعی نزدیک باشد تا باورپذیری آن برای مخاطب بیشتر شود.

این نکته در مورد موسیقی نیز باید رعایت شود. موسیقی داکیودرام به عبارتی تلفیقی بین موسیقی مستند و موسیقی داستان است. یعنی آهنگساز هم باید از موسیقی آن دوره تاریخی بهره ببرد و هم با ساختن موسیقی جدیدی برای فیلم، هنر خود را در تلفیق دو سبک متفاوت و در عین حال نزدیک به هم به نمایش بگذارد. برای مثال موسیقی در فیلم ایستاده در غبار الگوی خوبی است و این تلفیق دو سبک مختلف به خوبی انجام گرفته است.

اما نکته پایانی در این بخش، پرداختن به مسأله تدوین است. تدوین داکیودرام به

مراتب از تدوین یک مستند محض و یا یک فیلم داستانی سخت‌تر است. تدوین این‌گونه از فیلم مستند، باید بر اصول تدوین فیلم داستانی و مستند آگاه باشد. یکی از نقاط ضعف در مستندهای تحلیل شده همین مسأله است. تدوینگران در فیلم‌های مذکور می‌توانستند بهتر عمل کرده و به روایت فیلم کمک کنند. استفاده از تکنیک‌های تدوین مانند اسلوموشن، فست‌موشن و غیره بسیار کم مورد توجه قرار گرفته‌اند. به نظر می‌آید سبک تدوین به موضوع و تم روایت برمی‌گردد. در مستندهایی مانند پدر طالقانی، سبک تدوین باید تداعی‌گر شخصیت مبارز آیت‌الله طالقانی باشد. نه این‌که تنها چند مصاحبه در کنار هم قرار بگیرد و داستان مربوطه در دل مصاحبه نمایش داده شود.

مجموعه عناصر روایت و تکنیک باید در کنار یکدیگر باشند. وقتی یک داکویدرام در رابطه با تاریخ انقلاب اسلامی تولید می‌شود، مجموعه عناصر روایی و تکنیکی به صورت کلی در اختیار مخاطب قرار می‌گیرد. هر چه اتفاقات تاریخی به واسطه این عناصر به درستی نمایش داده شود، مخاطب نیز همراهی بیشتری با موضوع می‌کند و جذابیت و اثربخشی عمیقی، برایش دو چندان می‌شود.

با توجه به تحلیل فیلمهای داکویدرام جهت کشف کاربست روایت و تکنیک در داکویدرام جهت انعکاس تاریخ انقلاب اسلامی این موارد قابل ذکر می‌باشند.

۱. یکی از راهکارهای مناسب برای بازتاب تاریخ انقلاب اسلامی استفاده از گونه داکویدرام است. به‌گونه‌ای که هم از عناصر مستند (واقعی و سندگونه) و هم از عناصر داستان (تخیل و درام) بهره می‌برد و هم به‌لحاظ بصری و هم به‌لحاظ روایی برای مخاطب جذابیت بیشتری دارد. بنابراین در بازخوانی نهضت انقلاب اسلامی، استفاده از این شیوه به درک عمیق‌تر مخاطب نسبت به فضای انقلاب کمک بیشتری می‌کند.

۲. جهت تولید اثرگذار و انعکاس عمیق یک واقعه به‌صورت داکویدرام، این مسأله نیاز به پژوهش قوی در آن حوزه خاص دارد. داکویدرامی که می‌خواهد بیانگر تاریخ انقلاب

اسلامی باشد، نیاز به پژوهش‌های عمیق در حوزه سیاست، مسائل اجتماعی و فرهنگی آن

زمان دارد. هر چه این پژوهش عمیق‌تر و دقیق‌تر صورت پذیرد، باورپذیری، جذابیت و تأثیرگذاری آن اثر هم بر مخاطب بیشتر می‌شود.

۳. مهم‌ترین عنصر در داکویدرام، روایت آن است. فیلمساز باید به‌خوبی بر عناصر روایی مسلط شود و هر کدام از آن‌ها را به‌صورت دقیق در متن خود پیاده کند. در واقع روایت است که فیلمساز را به سمت تکنیک می‌برد و نوع تکنیک را برای او مشخص می‌کند. بنابراین فیلمساز قبل از هر چیزی باید در نحوه روایت خود حساسیت به خرج دهد و سعی کند تمام تلاش خود را برای یک روایت قوی و منسجم به کار بندد.

۴. یکی از راه‌های موثر در بیان روایت قوی، پژوهش و مصاحبه میدانی با افراد مختلف است. اما این مصاحبه‌ها نباید به‌صورت سطحی انجام شود. فیلمساز باید با طراحی سؤالات اساسی و کاربردی که از پژوهش‌هایش به دست آمده، به یک اصل اساسی در طراحی روایت خود دست یابد. در واقع روایت اصلی فیلمش می‌تواند از دل همین مصاحبه‌ها به دست بیاید.

۵. داکویدرام نباید اسیر حواشی و اتمسفر سیاسی شود. او باید سعی کند تا اصل ماجرا را برای مخاطب خود بیان کند. مخاطب امروزی باهوش‌تر از مخاطب آن زمان است. زیرا با انواع راه‌ها برای رسیدن به اطلاعات و داده‌ها سروکار دارد. اگر فیلمساز بخواهد جریانات مهم سیاسی، اجتماعی و فرهنگی تاریخ انقلاب اسلامی را از مخاطب پنهان کند، مخاطب را نسبت به فیلم خود زده کرده و او دیگر هرگز به سراغ اثری که تولید کرده نمی‌رود. بنابراین فیلمساز باید محکم و استوار در برابر فشارهای سیاسی بایستد و اصل واقعه را روایت کند. البته در برخی موارد باید به این مسأله توجه کند که اثر او حاشیه‌ای سیاسی به وجود نیاورد که جامعه سیاسی و اجتماعی را دچار تنش و هرج و مرج کند. در واقع فیلمساز داکویدرام که قرار است تاریخ انقلاب اسلامی را بازنمایی کند، باید دارای سواد سیاسی و همچنین شَمّ سیاسی قوی باشد و دچار سیاست زدگی نشود چون با تولید یک اثر داکویدرام سعی بر سندسازی تاریخی دارد و واقعیت را می‌خواهد بیان کند لذا با دور بودن از مسائل سیاسی سعی بر بیان درست واقعه می‌کند.

انتخاب موضوع یا سوژه در این نوع از مستندها نیز بسیار مهم است. نباید انتخاب بر اساس سلیقه یا سفارش باشد. در این صورت فیلمساز در کار خود اهمال می‌کند. داکویدرام می‌تواند در برخی موضوعات به یک تیغه دو لبه تبدیل شود. بنابراین ابتدا باید فیلمساز خودش را نسبت به احوالات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی تاریخ انقلاب اسلامی آگاه سازد و متناسب به مقتضیات زمان و مکان عمل کند.

۹. رسیدن به یک سبک روایی خاص در داکویدرام بسیار مهم است. علاوه بر اهمیت روایت داستان برای فیلمساز، نوع نگرش و تفکر او در نحوه روایت بسیار حساس است. زیرا روایت‌سازی بی‌پایه باعث تشکیک حقایق و وقایع در طول تاریخ انقلاب خواهد شد.

۱۰. فیلمساز نباید تمام تمرکز خود را به شبیه‌سازی دقیق فیلمش با واقعه صورت‌گرفته، کند. بلکه او باید توجه خود را به مسائل زیبایی‌شناسی فیلم نیز معطوف کند. مخاطب این نوع فیلم، در عین حال که می‌خواهد با یک اصل تاریخی آشنا بشود، قرار است از تماشای فیلم نیز لذت برد. بنابراین محتوای قوی از هر چیزی در این نوع فیلم مهم‌تر است.

منابع

۱. زارعی، محسن (۱۳۹۵). مطالعه نقش تصویرپردازی در درام مستند براساس گفت‌وگو با واقع‌گرایان (با مطالعه موردی آخرین روزهای زمستان). پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده تولید رادیو و تلویزیون. دانشگاه صداوسیما جمهوری اسلامی ایران.
۲. زحمتکش، علی (۱۳۹۲). ساختارشناسی درام مستند تلویزیونی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده تولید رادیو و تلویزیون. دانشگاه صداوسیما جمهوری اسلامی ایران.
۳. مهدویان دیوکالی، محمدحسین (۱۳۸۸). درام مستند، نمایش یا واقعیت؟ (با نگاهی به مجموعه تلویزیونی «راه رفتن با هیولاها» تولید BBC). پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده تولید رادیو و تلویزیون. دانشگاه صداوسیما جمهوری اسلامی ایران.
۴. وبسایت شبکه ملی مدارس ایران. (۱۴۰۰). سینمای مستند. بازیابی شده در ۷ مهر ۱۴۰۰ از

index.php?page=%d8%b3%db%8c%d9%86%d9%85%d8%a7%db%8c+%d9%85%d8%b3%d8%aa%d9%86%d8%af&SSOReturnPage=Check&Rand=0

۵. یآوری، بهنام (۱۳۹۳). بازنمایی انقلاب اسلامی ایران در مستندهای شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان مطالعه موردی مستندهای شبکه‌های منوتو و بی. بی. سی فارسی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده تولید رادیو و تلویزیون. دانشگاه صداوسیما جمهوری اسلامی ایران.

Applying narration and technique in Docudrama to Reflect the History of Islamic Revolution

Mohammad Ali Shojaiifard* (Corresponding Author)

Sayyid Hamid Mirkhandan**

Abstract

Aim: The present paper seeks to review how narration and different cinema techniques are used and applied in the genre of docudrama.

Method: The data have been analyzed using descriptive-analytical method. Neoformalism approach has been used as a qualitative analysis method to analyze the capacities of narration and technique in two docudrama of "*Istadeh dar Qobar*" (Standing in the Dust) and "*Pedar Taleqani*" (father Taleqani) about the reflection of Islamic Revolution.

Findings: Such film makers as Mahdavian and Movahhid Doost in two docudramas of "*Istadeh dar Qobar*" (Standing in the Dust) and "*Pedar Taleqani*" have had relatively acceptable performance in reflecting the history of Islamic Revolution properly, using two key elements of "narration" and "technique".

Conclusion: A neoformalistic analysis of these two docudramas show that film makers can greatly use the maximal capacity in the form of docudrama to make the features of events and key personalities of Islamic Revolution plausible, deep, and recognized.

Key words: narration, technique, docudrama, the history of Islamic Revolution, Neoformalism.

* MA, IRIB Production, IRIB University, Qom, Iran, miad6595@gmail.com.

** PhD in Culture and Communication, Baqer-ul-Uloom University, Qom, Iran, mirkhandan@yahoo.com.